

Сучасна психологія: проблеми та перспективи

чоловічих, так і традиційно жіночих психологічних якостей [6, с. 636].

Л.Н. Ожигова в своїх дослідженнях вивчала такий феномен як криза гендерної ідентичності — це динамічний процес, зміст якого знаходить відображення в різних просторах буття особистості і особистісної буттєвості і ускладнює задоволення трьох базових потреб особистості: узгодженості, реалізації, підтвердження [1, с. 391].

Таким чином, на основі теоретичного аналізу можна зробити висновок, що гендерна ідентичність — це одна з базових характеристик особистості, під якою ми розуміємо як аспект самосвідомості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі.

Література:

1. Гендерная психология. Под ред. И. С. Клециной. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 496 с.
2. Главник О. П. Формування гендерних ідентичностей в сучасному соціумі. *Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 5-7 грудня 2002 р. С.55-57.
3. Говорун Т. В. Гендерна психологія: Навч. Посібник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 307 с.
4. Головнева И. В. Трансформация гендерных ролей: женщины и мужчины Украины в поисках новой идентичности. *Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 5-7 грудня 2002 р. С.63-65.
5. Кон И. С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. М.: изд. Политической литературы, 1984. 335 с.
6. Кун Д. Гендер и сексуальность. *Основы психологии: Все тайны поведения человека*. СПб.: Прайм – Еврознак, 2005. С.604-641.
7. Перегудина В.А. Особенности возрастного становления гендерной идентичности. *Известия ТулГУ. Гуманитарные науки*. 2010. №2.
8. Самойленко Є. Порівняльні дослідження впливу психологічної статі на самооцінку юнаків і дівчат. *Психологія і суспільство* 2005. №1. С. 87-91.

ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Людмила Прокоф'єва

*викладач кафедри загальної та практичної психології
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

Олег Савчук

*студент факультету української філології та соціальних наук
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

Проблема міжетнічних відносин належить до вічних проблем людства. З тих пір, як на землі з'явилися групи людей, які розмовляють

Сучасна психологія: проблеми та перспективи

різними мовами і дотримуються різних традицій, між ними стали виникати суперечності, суперництва, конфлікти і війни внаслідок розбіжності властивих їм уявлень про різні сторони життя, тобто, як кажуть, на етнічному ґрунті.

У дискурсі полікультурного суспільства особливого місця набувають поняття «культура», «міжкультурні (міжетнічні) відносини», «культура міжетнічних відносин», «взаємовплив (діалог, взаємодія) культур», «культурна (національна, етнічна) ідентичність», «толерантність», «культура толерантності», «толерантна свідомість», «толерантна поведінка» та інші [3, с. 51].

Поняття культура (від лат. culture — доглядати, вирощувати; розвиток, освіта) — одне з найдавніших. Воно походить з античних часів і означає особливу сферу суспільної дійсності, яка функціонує й розвивається за власними законами. Феномен культури досліджувався багатьма науками, науковці по-різному його визначали, але майже всі вони виявилися єдиними в тому, що культура — це сукупність матеріальних і духовних цінностей, що створені і далі створюються людством [1, с. 73].

У всьому світі існує певна система цінностей, закріплена в більшості країн на законодавчому рівні. В неї включені такі норми, як презумпція прав людини, терпимість до недоліків і помилок інших людей, цінність згоди і ненасильницького вирішення конфліктів, дотримання норм права, співчуття, співпереживання, співчуття, цінність людського життя і відсутність фізичних страждань. Ці якості зміцнюють уявлення людини про саму себе, роблять їх більш позитивними і адекватними. Сюди ж можна віднести і формування більш високого рівня самооцінки у людини. У розвитку розуміння особистістю навколишньої дійсності об'єктом глибокого розуміння стає людина, її внутрішній світ. Це викликає інтерес до себе і власного життя, якостям власної особистості, потреби порівнювати себе з іншими.

Аналіз наукових джерел [2; 3; 5; 6 та ін.] вказує на те, що поліетнічне середовище являє собою єдність сутності і існування людини і націй, матеріальних і духовних чинників життєдіяльності представників різних народів в певному соціальному просторі і часі, в певних конкретно історичних і географічних умовах, які формують людину як суб'єкта етнічної самосвідомості і культури, через яку відбувається привласнення загальнолюдської культури.

Проблема міжетнічної толерантності досить молода як в Україні, так і в зарубіжних дослідженнях. Перші роботи за даною темою з'являються лише в середині 90-х років.

У сучасному світі будь-яка освітня організація являє собою спектр етносів, субкультур. Саме тому можна говорити про полікультурність освітнього середовища. До розкриття сутності поняття «полікультурне освітнє середовище» наука почала звертатися тільки наприкінці ХХ століття. При цьому часто вже не відрізнялися поняття «полікультурне середовище», «багатонаціональне середовище»,

Сучасна психологія: проблеми та перспективи

«полікультурна освіта», «багатокультурне середовище», «полікультурний соціум», «поліетнічне освітнє середовище», «полікультурне освітнє середовище» [3, с. 29].

Більшість вчених [1; 3; 4; 5 та ін.] стверджують, що інтенсивний розвиток сучасного полікультурного суспільства як нової форми і стадії розвитку людства, в якому культурна складова життя людини набуває все більшого значення, обумовлює необхідність становлення сучасного полікультурного освітньої середовища, що забезпечує різноманітні можливості для всебічного вдосконалення особистості.

Т.І. Куликова, С.А. Черкасова, К.С. Шалагінова [4] в своєму дослідженні дійшли висновку, що підлітковий вік — це дуже важливий період в психосоціальному розвитку людини. Підліток активно включається в усі сфери дорослого життя, освоює різні форми поведінки, різні соціальні ролі, ясніше усвідомлює свою індивідуальність, надає їй більшого значення. Життєва позиція і особистісна орієнтація підлітка багато в чому залежить від того, як він буде ставитися до світу в цілому, до себе та інших у цьому світі.

О.С. Ковальчук [3] наголошує, що сьогоденній школяр сильніше усвідомлює свою національну самобутність, тому проблема спілкування дітей різних національностей набуває особливого значення. Взаємна непримиренність, нетерпимість і культурний егоїзм все частіше проникають в школу. Багато шкіл етнічно перемішані, мають дуже різний етнічний склад. Діти часто не можуть навіть уявити собі, що перед ними інша культура зі своєю особливою логікою мислення і поведінки. Неприязнь певної групи школярів до якоїсь етнічної спільності, починає проявлятися в глузуваннях, прізвиська, кличках.

У зв'язку з цим, існує високий ризик виникнення конфліктів на етнічному ґрунті. Для деяких шкіл ця проблема може здаватися надуманою і далекою від повсякденної реальності, для інших же вона є гострою.

Особливо яскраво вона проявляється в ситуації, в яку включені підлітки — адже для цього віку характерно експериментування, пошук різних способів вирішення конфліктів і реалізації своїх інтересів. «Підлітковий синдром» підсилює і абсолютизує різницю між «своїми» і «чужими», що призводить до сплеску міжетнічної конфліктності. Підлітковий вік грає важливу роль в становленні етнічних установок і формуванні етнічної толерантності. Від того, які будуть в даний період сформовані психічні новоутворення, що забезпечують міжетнічну взаємодію (етнічні установки і стереотипи, етнічна толерантність, етнічна конфліктність і т.п.), буде залежати система міжетнічних відносин в зрілому віці (Н.М. Лебедева, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко, В.Ю. Хотинець).

Дійсно, в даний час все сильніше і сильніше виявляються націоналістичні тенденції. Пояснюється це прагненням етносів відродити, зберегти і розвивати свої культурні традиції і мову, затвердити сучасну культуру. Шлях до порозуміння проходить не тільки через знання, уявлення, а й через почуття, вміння бачити в

Сучасна психологія: проблеми та перспективи

кожній людині, будь то українець, болгарин або молдованин, мусульманин чи християнин, носія загальнолюдських цінностей: добра, любові до ближнього, високої духовності і моралі. А це розуміння є результат культури міжетнічного спілкування [5, 269].

Дослідження українських вчених [3; 5 та ін.] підкреслюють, що головною метою модернізації української освіти спрямована на формування культури людини, яка володіє людською гідністю, світоглядною установкою на конструктивну співпрацю з носіями різних етнічних та інших культурних цінностей, навичками толерантної поведінки в полікультурному суспільстві, здатністю до автономної і колективної діяльності в умовах культурної інтеграції. Стрижневу значущість і актуальність набуває проблема розвитку позитивних взаємовідносин у підлітковому середовищі. Саме в цей віковий період особисті взаємини з однолітками є значущими і в найбільшій мірі впливають як на розвиток особистості підлітка, так і на формування його соціальних і життєвих позицій, світогляду.

Проблеми взаємодії учнів в полікультурному середовищі активно розробляються в рамках концепції полікультурної освіти (О.В. Аракелян, О.В. Гукаленко, Г.Ж. Даутова, А.Н. Джурицький, Л.В. Колобова, І.Я. Мурзіна, Л.Л. Супрунова, Е.А. Ходирева, А.Е. Шабалдас). Вчені підкреслюють, що метою полікультурної освіти є підготовка нового покоління до життя у відкритому багатонаціональному суспільстві, готового до активної творчої діяльності на основі взаєморозуміння і взаємодії з носіями інших культур. Для цього необхідно залучення учнів до культури свого та інших народів, виховання толерантності до представників різних культур, розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з ними.

Важливим періодом у формуванні вмінь міжособистісної взаємодії є підлітковий вік, коли спілкування стає провідною діяльністю, активізуються процеси соціальної перцепції і рефлексії, в поведінці явно проявляється прагнення до групових форм життєдіяльності (А.С. Белкін, Л.І. Божович, А.В. Мудрик, А.А. Реан, Д.І. Фельдштейн, Д.Б. Ельконін та ін.).

Вчені відзначають, що в цей період також відбувається формування рефлексивного ставлення до «свого» і «чужих» етносів (Г.М. Гогіберідзе), усвідомлення культурних відмінностей, в зв'язку з чим в учнівському середовищі

нерідко виникає непорозуміння. Відомо, що до представників недомінантної культури підлітки найчастіше ставляться з упередженням, недоброзичливістю, що створює в колективі напружену атмосферу (О.В. Аракелян, З.А. Мавлютова, Л.С. Майковська і ін.) [1, с. 72].

Комунікбельність також пов'язана і з національним етикетом спілкування [5, 49]. Для підлітків характерна підвищена увага до того стану, який вони займають серед однолітків, у них активно проявляється потреба в повазі і самоповазі, реалізуючи яку вони прагнуть самоствердитися в класі. Однак при всій орієнтації на

Сучасна психологія: проблеми та перспективи

утвердження себе серед однолітків, поведінка підлітків відрізняється крайнім конформізмом.

Таким чином, підлітковий період є найбільш сприятливим для розвитку комунікативних навичок і формування їх на більш високому рівні — міжособистісної взаємодії і міжнаціональних відносин. В цьому віці починає формуватися почуття культурної ідентичності людини, підвищується інтерес до питань культурної приналежності і до питань інших культур; до спілкування за рамками найближчого соціуму.

У підлітковому віці закладаються основи подальшого розвитку соціальної поведінки особистості, в тому числі здатність до емпатії або конфліктність, позитивне або вочевидь негативне ставлення до іншого, підвищується інтерес до себе, свого внутрішнього світу, відбувається розвиток рефлексії.

Перед системою сучасної освіти стоїть задача формування готовності і здатності школярів до життя у відкритому суспільстві, де співіснують представники різних національностей і етнічних груп, а отже, носії різних культурних традицій. Без вирішення цієї проблеми неможливо в повній мірі ставити і вирішувати завдання модернізації освіти, виховання підростаючого покоління в рамках високої моральності, готовності до міжкультурної взаємодії в умовах складних суспільних відносин.

Література:

1. Аракелян О.В. Поликультурное образование в многонациональной школе в условиях мегаполиса: дис. ... канд. пед. наук. М., 2001. – 135 с.
2. Богданова А.И. Поликультурная образовательная среда. *Современные наукоемкие технологии*. 2011. № 1. С.113–115.
3. Ковальчук О.С. Теорія і практика полікультурної освіти у сучасній школі. Луцьк: Надстир'я, 2003. 175 с.
4. Куликова Т.И., Черкасова С.А., Шалагинова К.С. Социально-психологические детерминанты межэтнических отношений подростков: Монография. Тула: Изд-во «Имидж Принт», 2013. 148 с.
5. Сміт Е. Національна ідентичність. Пер. з англійської П.Таращука. К., 1994. 380 с
6. Суровцова Е. И. Поликультурная образовательная среда как феномен современной духовной жизни общества. *Педагогическое образование*. 2014. № 7. С.162–164.

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Діана Тудоран

магістранка

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Соціальна адаптація та її вплив на розвиток особистості дедалі більше стають предметом дискусій та наукового аналізу в рамках